

Inledande utredning av träningsundervisningen

*Utvecklingsbehov och -möjligheter för ordnandet
av grundskoleutbildning för elever med
intellektuell funktionsnedsättning*

Dnr: ÅLR 2024/6510

Datum: 13.6.2025

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Innehåll

Sammanfattning	2
1 Inledning	3
2 Bakgrund	4
3 Rättslig reglering	5
4 Tillämpning och praxis.....	7
5 Reglering och tillämpning i riket och i Sverige	8
6 Identifierade utvecklingsområden.....	12
6.1 Träningsundervisningens funktion i den åländska grundskoleutbildningen	13
6.2 Benämning av undervisnings- och stödformen för elever med intellektuell funktionsnedsättning.....	14
6.3 Oklarheter kring träningsundervisningens målgrupp	14
6.4 Läropliktens och skolgångens längd - implikationer för utredning och beredning inför beslut och barnets rätt till lärande	17
6.5 Ordande av träningsundervisning i förhållande till inkluderingsperspektiv	20
6.6 Behov av riktlinjer kring undervisningens innehåll.....	22
6.7 Reglering av undervisningsgrupp, personaldimensionering, behörighet och kompetens	23
7 Avslutande diskussion kring möjliga riktningar för utveckling.....	24
Referenser.....	26

Bilagor

Bilaga 1, Enkätformulär för vårdnadshavare

Sammanfattning

Syftet med landskapslagen om barnomsorg och grundskola är att säkra rätten till en inkluderande och likvärdig grundskoleutbildning för alla barn. I grundskolans uppdrag ingår att stödja varje elev att uppnå sin fulla potential. På Åland ordnas undervisningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning i form av träningsundervisning. Regleringen har sin grund i den verksamhet som under de senaste trettio åren utvecklats kring den centraliserade skolenheten "Träningsundervisningen" vid Kyrkby högstadieskola. Med få undantag genomför idag samtliga barn med intellektuell funktionsnedsättning sin grundskoleutbildning vid Träningsundervisningen.

Den inledande utredningen förverkligades i syfte att identifiera utvecklingsbehov och -möjligheter för regleringen av grundskoleutbildningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning. I utredningen hördes personal samt vårdnadshavare till barn inom träningsundervisningen, representanter för grundskoleverksamhet, barnomsorg, grundskolepsykologer, BUP och andra aktörer.

Flera hörda efterfrågar förtydligande kring träningsundervisningens målgrupp och genom närmare granskning av gällande reglering och tillämpning uppstår behovet av att precisera träningsundervisningens funktion i den åländska grundskoleutbildningen. Vidare identifieras benämningen av träningsundervisningen, den elvaåriga läroplikten, rätten till inkludering, undervisningens innehåll och organisatoriska förutsättningar som centrala utvecklingsområden. För samtliga områden föreslås möjliga åtgärder för fortsatt utrednings- och utvecklingsarbete. Med utgångspunkt i varje barns rätt till likvärdig och inkluderande utbildning krävs en politisk diskussion och ett tydligt ställningstagande kring den övergripande riktningen för hur grundskoleutbildningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning ska utvecklas. För detta syfte presenteras tre huvudsakliga utvecklingsriktningar som möjliga alternativ.

1 Inledning

Landskapsregeringen beslutade i september 2024 att genomföra en inledande utredning av träningsundervisningen i syfte att ta fram underlag för fortsatt utrednings- och utvecklingsarbete inför revidering av landskapslagen (2020:32) om barnomsorg och grundskola (nedan LBG). Utredningens målsättning var att identifiera utvecklingsbehov och -möjligheter för ordnandet av grundskoleutbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.

Begreppet *intellektuell funktionsnedsättning* syftar vanligtvis på en medicinsk diagnos som fastställs utifrån kriterier i internationella diagnosmanualer. I denna rapport ges begreppet en något vidare betydelse som även omfattar barn som av någon anledning saknar en medicinskt fastställd diagnos men vars kognitiva och adaptiva funktionsförmåga motsvarar den hos en person med intellektuell funktionsnedsättning. Detta eftersom en uppfattning av intellektuell funktionsnedsättning som en fast kategori ifrågasätts i flera studier (se exempelvis Giota, Lace & Emanuelsson, 2023). Diagnoskriterierna och utredningsmetodiken förändras över tid och faktorer som ålder, miljö, kön och social bakgrund spelar in. Det att en bredare definition av intellektuell funktionsnedsättning används i rapporten ska ändå inte uppfattas utgöra en precisering av träningsundervisningens målgrupp.

Genomförande och avgränsning av utredningen

Mellan oktober och december 2024 inhämtades perspektiv från flera yrkesgrupper och verksamheter med koppling till träningsundervisningen. Från Träningsundervisningen vid Kyrkby högstadieskola i Jomala hördes föreståndaren, vice föreståndaren, sex specialklasslärare och sex assistenter. Från skärgården hördes förutom samtliga utbildningschefer en föreståndare med erfarenhet av ordnande av träningsundervisning i skärgårdsskola. Vidare hördes utbildningscheferna för Mariehamn, Södra Ålands utbildningsdistrikt och Norra Ålands utbildningsdistrikt, två specialklasslärare i grundskola, samt från barnomsorgen en föreståndare, en speciallärare samt en lärare med erfarenhet av utrednings- och beredningsprocessen inför beslut om träningsundervisning. Vidare hördes två psykologer vid den gemensamma barnomsorgs- och skolpsykologenheten, en psykolog vid barn och ungdomspsykiatriska mottagningen, samt två representanter för enheten för funktionsservice vid Kommunernas socialtjänst k.f. Barn- och vårdnadshavarperspektiv inhämtades genom en anonym enkätundersökning riktad till vårdnadshavare med barn i träningsundervisning (bilaga 1). Totalt inkom 23 svar. Vidare sammanställde intresseorganisationen DUV Åland r.f. synpunkter i en skrivelse. För bakgrundsuppgifter om Träningsundervisningens uppkomst och utveckling intervjuades tidigare ledande speciallärare för Träningsundervisningen, Brita Holmstedt.

Under samtalen ombads de hörda delge utmaningar och möjligheter till utveckling samt reflektera kring specifika frågeställningar utifrån utredningens fokusområden och de hördas anknytning till träningsundervisning. I utredningen lades särskild tonvikt på följande områden: arbetsgången för utredning och beredning inför beslut om träningsundervisning, träningsundervisningens målgrupp, den elvaåriga läroplikten, innehåll och utformning, personalkompetens, benämning av undervisningsformen, innebörden av och möjligheter för inkludering, samt det sektorsövergripande samarbetet.

Den inledande utredningen begränsades till att inte beröra områden som förundervisning för barn som blir läropliktiga vid sex års ålder, fritidshemsverksamhet, skolskjuts, bedömning och betyg samt fortsatta utbildningsmöjligheter efter fullgjord läroplikt. Dessa områden kräver vidare utredning och berörs därför inte i föreliggande rapport. Eftersom det sektorsövergripande samarbetet även utretts inom ramen för projektet Barn och ungas hälsa och välmående (Landskapsregeringen, 2024) ges detta område begränsat utrymme i rapporten. Genom analys av det empiriska underlaget, lagstiftning och praxis på Åland, i riket och i Sverige, framträdde i förhållande till målsättningen om en inkluderande och likvärdig utbildning flera utvecklingsbehov- och möjligheter för vilka tänkbara åtgärdsförslag lyfts fram i kapitel sex i denna rapport.

2 Bakgrund

I artikel 23 i FN:s barnkonvention (bifallen av lagtinget 1991) och artikel 24 i FN:s funktionsrättskonvention (bifallen av lagtinget 2015) stadgas om rätten till en inkluderande och likvärdig utbildning för barn med funktionsnedsättning. Rätten ska enligt FN:s allmänna kommentar nr 4 till funktionsrättskonventionen bidra till ett mer inkluderande, rättvist och fredligt samhälle. Utbildningen ska vara av bra kvalitet och varje barn har rätt till undervisning och stöd för att uppnå sin fulla potential. Dessutom ska utbildningen ordnas på ett sådant sett att utbildningen inte medför att barnet separeras från sina kamrater, vilket även är en av målsättningarna för Salamanca deklARATIONEN (UNESCO, 1994) som uppmanar till åtgärder för en mer inkluderande skola.

Säkerställandet av rätten till inkludering och likvärdighet utgör tillsammans med främjandet av livslångt lärande syftet med den åländska lagen om barnomsorg och grundskola, LBG. Enligt 25 § i del III i LBG fullgör barn som på grund av intellektuell funktionsnedsättning inte kan nå målen i den nioåriga grundskolan läroplikten genom träningsundervisning. Lagstiftningen anger varken vad som menas med inkluderande utbildning eller var träningsundervisningen ska ordnas i förhållande till övrig grundskoleutbildning. I läroplanen för Åland (2021, s. 34) anges att den 11-åriga läroplikten "kan förverkligas i grundskolan eller under träningsundervisningens regi". I regel ska elever gå i en grundskola i det skoldistrikt som eleven bor i, vilket stadgas i 83 § 1 mom. i del III i LBG. Av 2 mom. 4 punkten framgår emellertid att undantag kan göras om det finns särskilda skäl till det med anledning av elevens personliga förhållanden. Enligt lagförarbetet (LF 28/2018–2019) kan skolgång i specialklass utgöra ett sådant skäl.

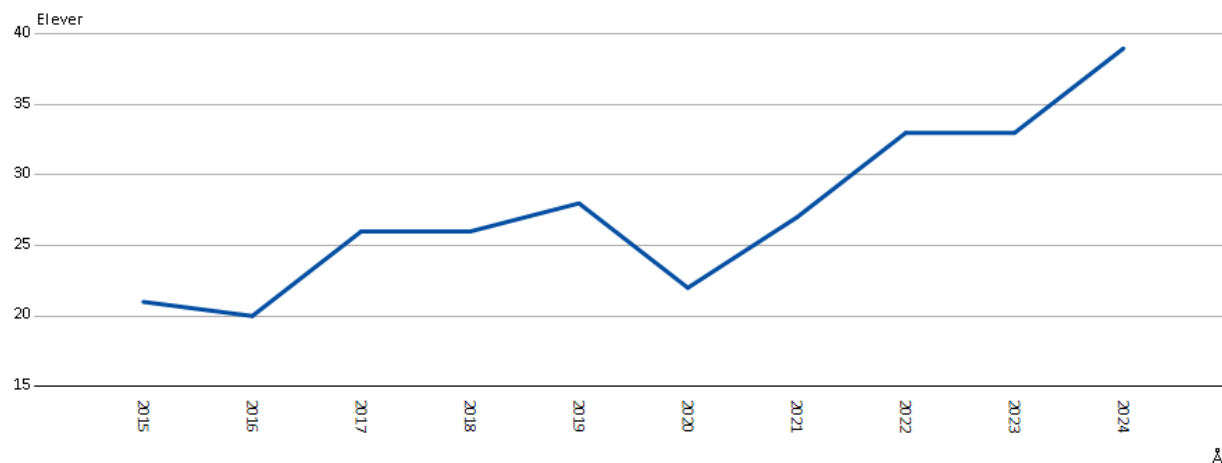
Gällande reglering av träningsundervisningen har sin grund i den praxis som utformats kring Träningsundervisningen i Jomala, där merparten av alla elever med intellektuell funktionsnedsättning på Åland fullgör sin läroplikt. Verksamheten har pågått sedan början av 1990-talet i sviterna av en ändrad reglering som medförde att kommunerna tillskrevs ansvaret för ordnande av undervisning för samtliga läropliktiga barn i kommunen. Innan enheten inrättades ordnades under ett par år träningsundervisning för ett fåtal elever i ett skilt klassrum i Strandsnäs skola, men till följd av ett snabbt ökande elevantal uppstod behovet av rymligare lokaler. Enheten placerades av en händelse vid Kyrkby högstadieskola där utrymme fanns för att bygga upp verksamheten. Enligt tidigare ledande speciallärare Brita Holmstedt uppgick elevantalet i Träningsundervisningen under en lång period till omkring 20 elever.

Den statistik som Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB, 2024) samlar avseende antal elever som deltar i träningsundervisning sträcker sig tillbaka till 2015. Under de tio senaste åren har antalet elever som deltar i träningsundervisning nästan fördubblats (se figur 1). Hösten 2024 undervisades 39 elever i

Träningsundervisningen i Jomala och två elever i träningsundervisning integrerat i skärgårdsskolor. Antalet elever i grundskolan har jämförelsevis under samma period ökat med ungefär en tiondel. År 2015 utgjorde andelen elever i träningsundervisning ca 0,7 procent av totalt 2 848 grundskoleelever. Motsvarande siffror för 2024 var ca 1,2 procent av totalt 3 101 elever.

Den markanta ökningen till trots överstiger den nuvarande andelen elever i träningsundervisning, 1,2 procent, inte prevalensen för diagnosen som uppskattas ligga mellan 1–1,5 procent hos befolkningen i Finland och Sverige (Folkhälsomyndigheten 2024, Mielenterveystalo n.d., SPSM).

Figur 1, Antal elever i träningsundervisning på Åland år 2015–2024

Källa: Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB)

Figuren visar hur elevantalet utvecklats sedan 2015.

3 Rättslig reglering

Grundskoleutbildningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning på Åland regleras genom lag, förordning och läroplan. I detta kapitel beskrivs regleringen utifrån dessa författningar och styrdokument. Enligt nuvarande lagstiftning inleder barn som på grund av intellektuell funktionsnedsättning inte kan följa grundskolans läroplan sin läroplikt ett år tidigare än jämnåriga (1 § 3 mom. i del I i LBG). Läroplikten upphör senast efter elva år (1 § 4 mom.). Av lagförarbetet (LF 28/2018–2019) och läroplanen framgår att syftet med den tidigarelagda och förlängda läroplikten, som i LBG benämns som elvaåriga läroplikt, är att främja barnets förutsättningar att klara skolgången.

Enligt 17 § i del II i LBG inleds den elvaåriga läroplikten genom ett år av förundervisning, antingen i daghem eller direkt i träningsundervisningen. Det innebär att läroplikten antingen kan fullgöras genom elva år i grundskolan eller ett år i barnomsorgen efterföljt av tio år i grundskolan. Av formuleringen i 4 § 1 mom. i landskapsförordningen (2020:99) om barnomsorg och grundskola (nedan förordningen) är det eleven som kan välja mellan de två alternativen. Enligt läroplanen ska beslutet däremot baseras på barnets framsteg, stödbehov och situationen i sin helhet. Läroplanen anger vidare att vårdnadshavare ska ges tillräcklig information om de olika alternativen och konsekvenserna de kan medföra. I lagstiftningen stadgas inte krav om ett förvaltningsbeslut avseende den elvaåriga läroplikten.

För att läroplikten ska kunna förverkligas genom träningsundervisning krävs däremot ett förvaltningsbeslut. Utbildningschefen ska enligt 22 § i del III i LBG besluta om övergång till träningsundervisning baserat på sektorsövergripande utlåtanden. Barnet, vårdnadshavaren och eventuella andra sakkunniga ska höras innan beslutet. Enligt formulering i läroplan är det ett mångprofessionellt samarbete och dialog med vårdnadshavare som ska ligga som grund för beslutet. Beslutet kan överklagas hos kommunen i enlighet med 3 § i del VII.

I 6 § 2 mom. i del III i LBG definieras träningsundervisningen som en undervisningsform i grundskolan vid sidan om allmänundervisning och specialundervisning. Av 22 § i samma del framgår att undervisningsformen är ämnad för barn med elvaårig läroplikt och intellektuell funktionsnedsättning. Enligt formulering i läroplanen (2021, s. 34) innebär träningsundervisning specialundervisning på heltid. Att träningsundervisning utgör en stödform kan utläsas av att regleringen positionerats som 22 § i kapitlet om stöd för lärande och skolgång i del III i LBG. Det framgår även av 4 § 2 mom. i förordningen enligt vilket träningsundervisning innebär mångprofessionellt stöd på heltid. Av förordningen följer vidare att eleven ska följa grundskolans läroplan i den utsträckning det är möjligt samt att läroämnena anpassas efter elevens förutsättningar.

Mångprofessionellt stöd betyder enligt 20 § i kapitlet om stöd för lärande och skolgång att eleven följer anpassade lärokurser i ett eller flera ämnen enligt en individuell plan. Åtgärden anges som ett alternativ för elever som trots vidtagna åtgärder inte når målen i den allmänna läroplanen. Förutom att beslutet om mångprofessionellt stöd förutsätter att flera professioner deltar i arbetsgången inför beslut - utbildningschef, föreståndare eller rektor, speciallärare och "andra sakkunniga"- innebär stödet utifrån gällande reglering inte nödvändigtvis att elevens lärande och skolgång stöds av fler professioner. Av 20 § i del III i LBG framgår att det för elever som följer anpassade lärokurser i minst tre läroämnena kan fattas ett beslut om specialklass. Både träningsundervisning och mångprofessionellt stöd kan således ordnas som specialundervisning på heltid. I ett avseende görs en tydlig distinktion mellan stödåtgärden mångprofessionellt stöd i specialklass (20 § 2 mom. i del III i LBG) och träningsundervisning (22 § i samma del). Skillnaden framgår av förordningens 4 § om träningsundervisning enligt vilken elever med mycket svår intellektuell funktionsnedsättning kan undervisas enligt verksamhetsområdena istället för läroämnena. Undervisning enligt verksamhetsområden är således bara möjligt inom ramen för träningsundervisning.

I den åländska lagstiftningen preciseras inte verksamhetsområdena. De förtydligas inte heller i läroplanen, av vilken däremot framgår att undervisning enligt verksamhetsområden ska ha inslag av habilitering och vård (2021, s. 35). Vem som ansvarar för inslagen framgår inte. Enligt läroplanen (2021, s. 35) är det sektorsövergripande samarbetet avgörande för att elever i träningsundervisning ska få stöd i tid. Arbets- och ansvarsfördelningen för samarbetet med vårdnadshavare, inom skolan, med barnomsorgen och olika sektorer ska framgå av den individuella planen. Läroplanen understryker särskilt vikten av samarbete i planering och genomförande av undervisning enligt verksamhetsområden.

Trots att finansieringen av undervisningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning inte utgör ett fokusområde i utredningen, är det i sammanhanget relevant att notera att kommuner med elever i träningsundervisning mottar landskapsandelar i enlighet med 11 § i landskapslagen (2017:120) om landskapsandelar till kommunerna. Andelen baseras på de faktiska kostnaderna för ordnandet av träningsundervisning som beräknas utifrån ett genomsnitt för samtliga elever i träningsundervisning på Åland. Det innebär att beloppet som kommunen erhåller inte beaktar de kommunspecifika kostnaderna.

4 Tillämpning och praxis

Den praktiska tillämpningen av regleringen beskrivs nedan utifrån vad som framförts i utredningen av utbildningschefer, grundskoleföreståndare i skärgården, specialklasslärare, speciallärare i barnomsorg, representanter för den samordnande skolpsykologenheten (nedan skolpsykologerna) samt Barn och ungdomspsykiatriska mottagningen (nedan BUP).

Arbetsgång inför beslut om träningsundervisning enligt gällande praxis

Enligt nuvarande praxis baseras ett beslut om träningsundervisning på två separata utlåtanden. Det första utlåtandet ges vanligtvis av skolpsykologerna efter en utförd utredning som gjorts på ansökan av ett daghem eller en grundskola. Innan ansökan har en speciallärare i barnomsorg eller grundskola genomfört en första bedömning av barnets svårigheter. Det förekommer även att det första utlåtandet ges av en privat aktör eller rådgivningspsykologen vid ÅHS. Det första utlåtandet fungerar förutom som ett utlåtande inför beslut om träningsundervisning även som en remiss till BUP, vilken är den instans som utfärdar det andra utlåtandet. Skolpsykologernas utlåtande kan innehålla en rekommendation om träningsundervisning - förutsatt att behovet av träningsundervisning uppfattas som sannolikt. En rekommendation om träningsundervisning underlättar för BUP att prioritera ärendet. En snabbare process kan vara avgörande om ansökan kommit in i ett sent skede i förhållande till tidpunkten för inledandet av den elvaåriga läroplikten. Att inskrivningen till Träningsundervisningen i Jomala endast sker en gång i året och det redan i början av kalenderåret och utgör en förutsättning för att ett barn ska tas emot inkommande läsår, får likaså betydelse för utrednings- och beslutsprocessen.

Placering och tidpunkt för övergång till träningsundervisning enligt gällande praxis

I ytterskärgården där träningsundervisning för elever med intellektuell funktionsnedsättning sker integrerat i närskolan har praxis varit att barnet inleder läroplikten genom förundervisning, för att sedan inleda skolgången tillsammans med jämnåriga. I Mariehamn och i kommunerna som hör till Södra Ålands utbildningsdistrikt (SÅUD) respektive Norra Ålands utbildningsdistrikt (NÅUD) är utgångspunkten att barnet inleder den elvaåriga läroplikten i Träningsundervisningen i Jomala direkt när det klarlagts att barnet ska erhålla träningsundervisning.

Trots det börjar även en del barn på fasta Åland i Träningsundervisningen vid en senare tidpunkt. Detta uppges bland annat bero på att barnets svårigheter inte fångats upp i tid, att utredningen inte färdigställts innan den årliga inskrivningen till Träningsundervisningen avslutats, eller att det vid tidpunkten inte gått att fastställa att barnet har en intellektuell funktionsnedsättning och det inte är uppenbart att barnet ska gå i träningsundervisning. Tidpunkten för övergången till träningsundervisningen kan även förskjutas om barnets vårdnadshavare motsätter sig psykologutredningen eller beslutet om övergång till träningsundervisning. Även om kommunen enligt gällande reglering har rätt att fatta ett beslut om träningsundervisning utan vårdnadshavares medgivande, förutsätter övergång till skolgång vid Träningsundervisningen enligt rådande praxis att vårdnadshavaren aktivt skriver in barnet i Träningsundervisningen vid tidpunkten för inskrivning.

Träningsundervisningens organisering och innehåll enligt gällande praxis

Träningsundervisningen i Jomala utgör organisatoriskt en del av Kyrkby högstadieskola. Den praktiska implikationen berör främst den ekonomiska förvaltningen som handhas av Kyrkby högstadieskolas rektor. Det

personella och pedagogiska ansvaret och organiseringen sköts av föreståndaren vid Träningsundervisningen. I Träningsundervisningen i Jomala delades eleverna hösten 2024 i åtta klasser bestående av 4–6 elever, en specialklasslärare och 2–4 assistenter. En av klasserna riktade sig till elever med svår flerfunktionsnedsättning som undervisas helt enligt verksamhetsområden med fokus på kommunikation, motorik och aktiviteter i dagliga livet (ADL). De övriga eleverna delas in i klasser utifrån funktionsförmåga och ungefärlig årskurs, och följer anpassade lärokurser eller en kombination av anpassade lärokurser och verksamhetsområden. För samtliga elever görs individuella planer upp. Innehållet baseras i tillämpliga delar på grundskolans lärokurs men inspiration inhämtas även från exempelvis den anpassade grundskolans läroplan i Sverige. Elever som beviljas terapi från FPA träffar vanligtvis terapeuterna under skoldagen i Träningsundervisningen. Terapeuterna handleder även personalen i hur de kan arbeta vidare med den enskilda eleven i skolan.

5 Reglering och tillämpning i riket och i Sverige

Utformningen av grundskoleutbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning skiljer sig mellan de nordiska länderna. Till skillnad från Åland har regleringen av utbildningen i riket och i Sverige genomgått flera reformer. Sverige är det enda land i Norden med en skild skolform och läroplan för elever med intellektuell funktionsnedsättning. I juli 2023 ändrade skolformen namn från grundsärskola till anpassad grundskola efter initiativ från elever i skolformen (Autism Sverige, 2023).

I riket saknas en skild undervisningsform för elever med intellektuell funktionsnedsättning och undervisningen ordnas i stället utifrån elevens stödbehov, vilket ofta innebär undervisning i specialklass. För närvarande pågår en omfattande reform av hela stödsystemet inom den grundläggande utbildningen. Ändringarna som träder i kraft från augusti 2025 syftar till att enhetliggöra förfarandet i kommunerna och främjar stöd på grupp- och individnivå i den egna klassen framom segregering insatser (Undervisnings- och kulturministeriet, 2023 & 2024).

Avgränsning av målgruppen för tidigarelagd läroplikt och anpassad grundskola

I riket omfattas barn av förlängd läroplikt när det är uppenbart att barnet på grund av funktionsnedsättning eller sjukdom inte kan nå målen i den grundläggande utbildningen (2 § i läropliktslagen 1214/2020). När de reviderade bestämmelserna träder i kraft hösten 2026 ändras formuleringen från att barnet "inte kan nå målen" till att barnet "behöver mer tid för att uppnå målen". Samtidigt ändras målgruppen till att även omfatta barn med "begränsad funktionsförmåga som påverkar inlärningsförmågan". I RP 114/2024 preciseras att avgränsningen omfattar barn med intellektuell funktionsnedsättning såväl som barn med syn- och hörselskada, grava fysiska eller psykiska funktionshinder, försenad utveckling eller svår sjukdom. Det innebär att målgruppen för den tidigarelagda läroplikten i riket är bredare än målgruppen för den elvaåriga läroplikten (barn som på grund av intellektuell funktionsnedsättning inte kan fullgöra sig grundskolans allmänna lärokurs) respektive målgruppen för träningsundervisning (barn med elvaårig läroplikt och intellektuell funktionsnedsättning) på Åland.

I Sverige finns sedan lagreformen 2022:1315 ett förtydligande i skollagens (2010:800) 29 kapitel 8 § kring vad som avses med intellektuell funktionsnedsättning, det vill säga målgruppen för den anpassade grundskolan. Målgruppen omfattar barn med "bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning" till följd av hjärnskada, våld eller sjukdom. Vidare förtydligas att ett barn med "autism eller autismliknande tillstånd" enbart ska

omfattas av bestämmelserna om barnet utöver den neuropsykiatriska nedsättningen har en intellektuell funktionsnedsättning eller bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning.

För att tas emot i den anpassade grundskolan i Sverige krävs ett samlat underlag från flera yrkesgrupper bestående av fyra bedömningar: en pedagogisk bedömning utförd av personal med specialpedagogisk kompetens, en psykologisk bedömning utförd av en psykolog, en medicinsk bedömning som görs av en läkare samt en social bedömning som genomförs av en kurator eller annan behörig personal (Skolverket, 2024). Detta är en mer specifik reglering än den åländska bestämmelsen som anger intellektuell funktionsnedsättning och sektorsövergripande utlåtanden som grund.

I Sverige stadgas sedan lagändringen 2023 en skyldighet för anställda inom skolväsendet (vilket inbegriper fritidshemsverksamhet) att informera rektorn vid misstanke om att en elev inte tillhör den anpassade grundskolans målgrupp (skollagen 2010:800, 7 kap. 5 a §). Rektorn ska anmäla saken vidare till elevens hemkommun som ansvarar för att skyndsamt utreda ärendet.

Skillnader avseende tidpunkt för inledande av läroplikten och utbildningens längd

I riket används i dagsläget begreppet "förlängd läroplikt" istället för elvaårig läroplikt. I och med reformen kommer benämningen att ersättas med "tidigarelagd läroplikt", vilket förtydligar att läroplikten inte förlängs i slutändan. Till skillnad från Åland och riket blir elever med intellektuell funktionsnedsättning i Sverige inte skolpliktiga ett år tidigare än jämnåriga.

Samtliga barn i Sverige inleder skolplikten vid sex år (SFS 2010:800, 7 kap. 2 §) och det första året innebär undervisning i förskoleklass, vilket motsvarar den obligatoriska förskoleundervisningen i riket. Barn som tas emot i den anpassade grundskolan kan undantagsvis, i likhet med den åländska regleringen för elever med intellektuell funktionsnedsättning, inleda skolplikten i grundskolan (SFS 2010:800, 7 kap. 4 och 11 a §§).

Barn som i riket bedöms vara i behov av tidigarelagd läroplikt ska inleda förskoleundervisningen året då barnet fyller fem (i läropliktslagen FFS 1214/2020). Den tidigarelagda läroplikten ska från hösten 2026 inledas genom förskoleundervisning, vilket därmed i riket innebär två obligatoriska år i förskoleundervisning. Regeringen föreslog initialt att läroplikten istället skulle inledas direkt i den grundläggande utbildningen, men ändrade sig efter att flertalet remissinstanser ifrågasatt förslaget (RP 114/2024). På Åland är förundervisningen inte obligatorisk för barn som inleder läroplikten vid sju år. Till skillnad från den åländska regleringen ska det i riket fattas ett förvaltningsbeslut avseende den tidigarelagda läroplikten (2 § 3 mom. i läropliktslagen). Beslutet fattas av anordnaren för småbarnspedagogik eller förskoleundervisning och kan överklagas hos regionförvaltningsverket enligt 24 § i läropliktslagen.

Till följd av att läroplikten i Finland år 2018 utvidgades till att gälla fram till dess att eleven fyllt 18 år eller avlagt en yrkes- eller studentexamen (2 § 4 mom. FFS 1214/2020) är den obligatoriska skolgången längre för elever med intellektuell funktionsnedsättning i riket än för elever på Åland och i Sverige. Den utvidgade läroplikten innebär för elever med intellektuell funktionsnedsättning en förpliktelse men framförallt en rättighet till fortsatta studier antingen inom utbildning som handleder för arbete och självständigt liv eller inom utbildning för elever med svår funktionsnedsättning (4 § 3 punkten i lagen om fritt bildningsarbete 632/1998).

I Sverige fullgörs skolplikten vanligtvis på 10 år (undervisningsåret i förskoleklass medräknat), men skolgången för en elev med intellektuell funktionsnedsättning kan med hänvisning till synnerliga skäl förlängas med ett år genom tillämpning av bestämmelsen om beslut om att gå om en årskurs (SFS 2010:800, 7 kap. 11 c §). En elev i den anpassade grundskolan kan även av kommunen få rätt att slutföra skolgången under ytterligare två år efter skolpliktens upphörande, och ska då erbjudas minst 800 extra timmar undervisning (7 kap. 15 och 16 §§).

På Åland regleras inte rätten till skolgång specifikt för elever med elvaårig läroplikt eller elever i träningsundervisning, men enligt 2 § i del III i LBG har barn som inte fullgjort läroplikten rätt att fortsätta skolgången fram tills slutet av läsåret året de fyller 18. Praxis har dock varit att eleverna avslutar skolgången senast efter 11 år, även om enstaka elever gått kvar för att främja förutsättningarna för att klara av fortsatt utbildning.

Olika strategier för förverkligandet av inkluderande utbildning

Trots att både Finland och Sverige ratificerat internationella konventioner som slår fast barns rätt till inkluderande och likvärdig utbildning, har länderna valt olika modeller för hur grundskoleutbildning för barn med intellektuell funktionsnedsättning organiseras.

Reformer i riket tyder på att inkludering länge värdesatts politiskt och att målsättningen varit att öka inkludering genom att alltmer frångå segregeringar som skilda skolor eller specialklasser för elever med funktionsnedsättning. Innan den pågående reformen gällde enligt lagen om grundläggande utbildning att elever med funktionsnedsättning eller liknande skulle få sin skolgång genom specialundervisning, som i första hand gavs i samband med den övriga undervisningen men vid behov i specialklass eller annan särskild miljö. En vanlig lösning har varit att förlägga undervisningen i en specialklass i elevens närskola. Utbildningsstyrelsen erbjuder genom det nationella centret för lärande och kompetens (Valteri, 2024) stödperioder under vilka passande stödåtgärder för en elev utreds av ett mångprofessionellt team antingen i en Valteriskola eller i den egna skolan. I en del kommuner i Finland är praxis att alla barn börjar i årskurs 1 för att sedan övergå till särlösningar om behov föreligger. Elever med mycket svår funktionsnedsättning undervisas däremot oftare i en gemensam skola eller klass som samordnats av kommuner eller genom köptjänst i närliggande kommun. På finska finns Elmeri-skolorna som erbjuder undervisning enligt verksamhetsområde för barn med mycket svår funktionsnedsättning, autism och psykosociala stödbehov. Den pågående reformen ska emellertid stärka elevens rätt till inkludering genom att segregeringar endast får användas efter att individuella och gruppsspecifika stödsatser inom den ordinarie klassen visat sig otillräckliga (20 § i FFS 1090/2024).

Den anpassade grundskolan i Sverige har däremot utformats specifikt utifrån målgruppens behov för att säkra rätten till utbildning och livslångt lärande för elever med intellektuell funktionsnedsättning. Detta förverkligas genom omfattande reglering samt tydliga anvisningar för undervisningens innehåll. Inom den anpassade grundskolan säkras inkludering genom bestämmelser som anger att stöd i första hand ska ges i elevens egen undervisningsgrupp (SFS 2010:800 3 kap. 7–9 §§). Fram till reformen 2023 användes benämningen "träningsskola" för att syfta på den undervisning som gavs enligt ämnesområden i stället för läroämnena, men numera görs ingen åtskillnad inom den anpassade grundskolan.

Inkludering i en närskola är möjligt även i Sverige, exempelvis om vårdnadshavare inte ger samtycke till att barnet fullgör sin skolgång i den anpassade grundskolan. Ungefär var tionde elev som utgör målgruppen för den anpassade skolan följer de facto den anpassade grundskolans läroplan i en närskola (Skolverket, 2024a). I sådant fall regleras barnets skolgång även i övrigt av de bestämmelser som berör den anpassade grundskolan. För att underlätta planering och genomförande av undervisningen har den Specialpedagogiska skolmyndigheten SPSM tagit fram ett s.k. studiepaket till mottagande grundskola som innehåller information om samverkan, pedagogisk planering, tillgängliga lärmiljöer och bedömning och betygssättning för elever som följer den anpassade grundskolans läroplan (SPSM, 2024). Det är även möjligt att under högst ett halvår tas emot i den anpassade grundskolan på försök (SFS 2010:800, 7 kap. 8 §). Enligt Skolverket förutsätter det att eleven tillhör skolans målgrupp och att eleven sannolikt ska börja i den anpassade grundskolan efter försöket (Skolverket, 2024). Det är även möjligt för en elev i den anpassade grundskolan att på försök tas emot i den allmänna grundskolan. Motsvarande lösningar saknas i den åländska lagstiftningen.

Giota, Lace och Emanuelsson (2023) beskriver hur Sverige sedan slutet av 90-talet rört sig allt längre bort från ett inkluderande arbetssätt, vilket bland annat syns i att placering av elever i skilda skolformer ökat. Förändringen är särskilt framträdande bland pojkar, barn med lindrig intellektuell funktionsnedsättning, barn med särskilda stödbehov och barn till vårdnadshavare med låg utbildningsnivå och invandrarbakgrund. Andelen elever i den anpassade grundskolan ökade det senaste läsåret med 7,5 procent från året innan, vilket innebär att 1,5 procent av alla skolpliktiga elever går i den anpassade grundskolan (Skolverket, 2025). Andelen är således högre än andelen barn i träningsundervisning på Åland (1,2 procent).

Allt fler politiker, lärare och vårdnadshavare i Sverige ifrågasätter inkludering med hänvisning till resursfördelning, lärarkompetens och oro för stigmatisering och utanförskap (Magnússon, 2022). Den anpassade grundskolan i Sverige och Träningsundervisningen i Jomala sticker ut i en nordisk jämförelse, men samtidigt tillämpas även segregeringar i riket (Frostlund & Nordgren, 2023; Undervisnings- och kulturministeriet, 2017) och den utsträckning i vilken elever integreras i närskola i riket har dessutom varierat stort mellan kommuner (Kehitysvammaliitto, n.d., RP 114/2024). FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2024) har riktat kritik inte mot den anpassade grundskolan i Sverige, men integrerande lösningar i närskola eller klass innebär inte automatiskt att eleven inkluderas i den utsträckning som avses i internationella konventioner.

Skillnader i regleringen av undervisningens innehåll och stöd

Till skillnad från Åland och riket följer elever med intellektuell funktionsnedsättning i Sverige en egen läroplan. Läroplanen för den anpassade grundskolan består av kursplaner med kunskapsmål och bedömningskriterier för den anpassade grundskolans elva läroämnen och fem ämnesområden (skollagens 7 kap. 6 §; Skolverket, 2024b). Till ämnesområdena hör motorik, kommunikation, verklighetsuppfattning, vardagsaktiviteter samt estetisk verksamhet.

Även i rikets läroplansgrunder finns specifika riktlinjer för undervisningens innehåll och mål för elever som undervisas enligt verksamhetsområde (Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, 2014, s. 33–37). Verksamhetsområdena delas upp i motoriska färdigheter, språk och kommunikation, sociala färdigheter, kognitiva färdigheter samt färdigheter för dagliga rutiner. I den åländska läroplanen saknas motsvarande skrivning.

För elever med intellektuell funktionsnedsättning i riket finns ingen egen stödnivå motsvarande träningsundervisning. Istället har stöd ordnats enligt den tredje stödnivån särskilt stöd i 17 § i lagen om grundläggande utbildning (FFS 628/1998). Det tredelade stödsystemet frångås i och med den pågående reformen och från hösten 2026 träder 20 i § i lagen om ändring av lagen om grundläggande utbildning (FFS 1090/2024) i kraft. 20 i § gör gällande att stöd för elever med funktionsnedsättning, sjukdom eller begränsad funktionsförmåga som påverkar inlärningsförmågan och som föranlett tidigareläggning av läroplikten, kan ordnas genom samma elev- och gruppsspecifika stödinsatser som för övriga elever i den grundläggande utbildningen. Först efter att dessa tillämpats och bedömts otillräckliga följer av 20 i § 2 mom. att undervisningen kan ordnas enligt verksamhetsområden.

Även i Sverige gäller för elever i den anpassade grundskolan samma stöd som för elever i den allmänna grundskolan (skollagen 2010:800, 3 kapitel, 5 och 7–9 §§). Om anpassningarna inte är tillräckliga, ska eleven erbjudas särskilt stöd. Särskilt stöd innebär exempelvis enskild undervisning, särskild undervisningsgrupp och anpassad studiegång som i första hand ges i elevens egen undervisningsgrupp (Skolverket, 2024a). Detta skiljer sig från den åländska regleringen, där träningsundervisningen beskrivs både som en egen undervisningsform och som en stödform som i praktiken fungerar som en fjärde stödnivå efter allmänpedagogiskt, specialpedagogiskt och mångprofessionellt stöd.

Trots att regleringen av den anpassade grundskolan är mer omfattande än regleringen av undervisningens innehåll och stöd för elever med intellektuell funktionsnedsättning på Åland och i riket, indikerar granskning av anpassade grundskolor att elevens rätt till utbildning inte tryggs i tillräcklig utsträckning (Diskrimineringsombudsmannen, 2024). Enligt Skolverket har kvalitén förbättrats sedan tidigare granskningar, även om en tredjedel av skolorna fortfarande inte bedöms ge tillräckliga förutsättningar för att eleverna ska kunna uppnå sin fulla potential. Enligt riksförbundet FUB ligger tyngdpunkten i anpassade grundskolornas verksamhet alltför ofta på omsorg framom undervisning (Diskrimineringsombudsmannen, 2024).

Reglering av undervisningsgruppens storlek i rikets lagstiftning

Undervisningsgruppens storlek har i riket begränsats till åtta elever om det i gruppen ingått en eller flera elever med förlängd läroplikt (2 § 3 mom. i förordningen om grundläggande utbildning 1998/852). Om eleverna har mycket svåra funktionsnedsättningar har gruppen kunnat bestå av högst sex elever. En liknande reglering fanns tidigare i den numera upphävda grundskoleförordningen (1995:95) på Åland, men saknas i den nu gällande lagstiftningen. Från höstterminen 2025 kan det i riket i en undervisningsgrupp som undervisas av en lärare finnas högst fem elever som får specialundervisning i smågrupp eller specialklass (FFS 1090/2024). I specialklassen får det finnas högst tio elever. Tillfälliga överskridanden är dock möjliga. Även om gruppstorleken inte är reglerad på Åland, kan det konstateras att de nuvarande undervisningsgrupperna i Träningsundervisningen i Jomala inte överskrider begränsningar i riket. I Sverige regleras inte undervisningsgruppens storlek.

6 Identifierade utvecklingsområden

I detta kapitel presenteras utvecklingsbehov och -möjligheter som identifierats i den inledande utredningen. För varje utvecklingsområde föreslås möjliga åtgärder som kräver förändringar i lagstiftning och styrdokument.

För vissa områden anges dessutom förslag som kan förverkligas inom ramen för kommunens utvecklingsansvar och gällande reglering.

6.1 Träningsundervisningens funktion i den åländska grundskoleutbildningen

Träningsundervisningen utgör idag en självklar del av den åländska grundskoleutbildningen och dess existens ifrågasätts inte av de hörda. En del representanter för Träningsundervisningen framhåller emellertid att det saknas en samsyn bland medverkande aktörer kring vad träningsundervisning är och till viss del även förståelse för de konsekvenser som fullgörandet av läroplikten genom träningsundervisning medför för barnets fortsatta utbildningsmöjligheter. Avsaknaden av samsyn kan förstås utifrån den otydlighet som präglar reglering och styrdokument. Otydligheten lyfts även av en del representanter för träningsundervisningen som trots sin erfarenhet och insyn i verksamheten upplever träningsundervisningens innebörd och innehåll som oklar.

Enligt representanter för Träningsundervisningen, utbildningschefer och representanter för barnomsorg och grundskola, psykologer samt vårdnadshavare utgör faktorer som samlad kompetens, personalresurser, mindre undervisningsgrupper, ett tryggare socialt sammanhang och miljö, samt närhet till specialfritidshemmet argument för att barn gynnas av träningsundervisning. Det finns dock ingen reglering i den åländska lagstiftningen av vilken skulle följa att nämnda omständigheter ska gälla för träningsundervisning. De flesta hörda diskuterar på så sätt träningsundervisningen utifrån vedertagen praxis där dess funktion kopplas till en skild skolform och den organisering som präglar verksamheten.

Vidare finns en utbredd uppfattning bland hörda som inte utgör personal inom träningsundervisning att undervisningsformen innebär habilitering, vård eller annat mångprofessionellt stöd. Denna uppfattning får delvis stöd av skrivning i läroplanen, enligt vilken inslag av habilitering och vård ska ingå i undervisning som ges enligt verksamhetsområden. Representanter för Träningsundervisningen understryker emellertid att personalen utgörs av specialklasslärare och assistenter med samma behörighetskrav som i grundskolan överlag. Den habilitering som förekommer inom träningsundervisningen ges i första hand av externa aktörer utanför skolväsendet och förutsätter att FPA har beviljat insatser för den enskilda eleven.

Träningsundervisningen får i viss bemärkelse funktionen av en fjärde stödnivå i grundskolans tredelade stödsystem. Detta framgår genom representanter för Träningsundervisning och grundskola som beskriver hur elever övergår från specialklass till Träningsundervisningen när stödbehovet bedöms som alltför omfattande för att kunna tillgodoses inom ramen för mångprofessionellt stöd i specialklass. I läroplanen anges att träningsundervisningen innebär specialundervisning på heltid. Det här är den definition av träningsundervisning som en del representanter för Träningsundervisningen menar att de känner igen sig i. Men inte heller specialundervisning på heltid är uteslutande möjligt för elever i träningsundervisning. En tydlig skillnad mellan träningsundervisning och stödnivån mångprofessionellt stöd är att undervisning i träningsundervisningen även kan ske utifrån verksamhetsområden. Detta väcker frågan om det finns mer likheter mellan träningsundervisning och mångprofessionellt stöd i förhållande till den variation i stöd och undervisning som är möjlig inom träningsundervisningen. I riket görs exempelvis en åtskillnad mellan undervisning enligt anpassade lärokurser och undervisning enligt verksamhetsområden istället för en indelning utifrån diagnos eller funktionsnedsättning.

Enligt lag har alla elever rätt till trygghet, anpassningar i skolmiljön och tillräckligt stöd för att uppnå sin fulla potential. Ovan nämnda oklarheter kring träningsundervisningens funktion – i kombination med att träningsundervisning även erbjuds i skärgårdsskolor och kan ordnas inom andra grundskolor - understryker behovet av att klargöra vilken funktion träningsundervisningen ska ha inom grundskoleutbildningen.

Förslag på åtgärder som kan förutsätta ändring i lag

- Tydliggöra träningsundervisningsformens funktion i den åländska grundskoleutbildningen och utveckla dess reglering på ett sätt som säkerställer adekvat undervisning och stöd till elever med intellektuell funktionsnedsättning. *Eller:*
- Utredda konsekvenserna av att frånga träningsundervisning som en skild undervisnings- och stödform för specifikt elever med intellektuell funktionsnedsättning, samt utred vilken alternativ reglering som skulle krävas för att säkerställa likvärdig grundskoleutbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.

6.2 Benämning av undervisnings- och stödformen för elever med intellektuell funktionsnedsättning

I likhet med frågan om träningsundervisningens del i den åländska grundskoleutbildningen visar den inledande utredningen att benämningen av undervisnings- och stödformen inte utgjort föremål för närmare diskussion. Benämningen lyftes inte som ett utvecklingsbehov av de hörda och få av de tillfrågade uttryckte en stark synpunkt i frågan. Enstaka personer ansåg att benämningen bör kvarstå då den är etablerad och uppfattas som neutral. DUV Åland, en del representanter för träningsundervisningen, enstaka utbildningschefer och en del vårdnadshavare framhöll emellertid att benämningen inte är optimal för en undervisnings- och stödform för elever med intellektuell funktionsnedsättning. En del av dem ansåg att benämningen är föråldrad och stigmatiserande och någon konstaterade att utomstående förväxlat träningsundervisning med undervisning i fysisk träning. Enstaka personer påpekade att en mer ändamålsenlig benämning vore en som i högre grad speglar undervisnings- och stödformens upplägg eller innehåll. Om fortsatt utredning visar att träningsundervisning ska kvarstå som en särskild undervisnings- och stödform för elever med intellektuell funktionsnedsättning föreligger skäl för att se över benämningen.

Förslag på åtgärder som kan förutsätta ändring i lag

- Se över benämningen *träningsundervisning* i förhållande till dess funktion, målgrupp och innehåll i samband med eventuell revidering.

6.3 Oklarheter kring träningsundervisningens målgrupp

Bland samtliga berörda verksamheter finns representanter som på ett eller annat sätt lyfter frågan om träningsundervisningens målgrupp som en av de mest aktuella frågeställningarna. Särskilt utbildningschefer och andra representanter för grundskolan, Träningsundervisningen och BUP hör till dem som starkast efterfrågar en tydligare avgränsning. Enligt lagen riktar sig träningsundervisningen till elever med intellektuell funktionsnedsättning, men det råder osäkerhet kring huruvida det är en medicinskt fastställd diagnos eller den sammantagna bedömningen av elevens stödbehov utifrån sektorsövergripande utlåtanden som ska ges företräde vid beslut om träningsundervisning. Förhoppningen är att en tydligare avgränsning kan bidra till samsyn mellan olika aktörer samt underlätta beredningen inför beslut om träningsundervisning.

Avgränsningen är även av betydelse i det att beslut om träningsundervisning i vissa fall utgör en slutgiltig åtgärd när specialpedagogiska och mångprofessionella stödinsatser i grundskolan bedömts otillräckliga. Ett sådant beslut har potentiellt långtgående konsekvenser för elevens fortsatta utbildnings- och arbetslivsmöjligheter. En del hörda reflekterar kring huruvida elevunderlaget ökat till följd av att grundskolorna saknar resurser och förutsättningar att stödja eleverna inom allmän- och specialundervisningen.

I detta sammanhang kan noteras att kommunen beviljas särskilda landskapsandelar för ordnande av träningsundervisning, men inte för att tillhandahålla mångprofessionellt eller annat stöd, vilket flera utbildningschefer lyfter. Trots att elever med intellektuell funktionsnedsättning generellt behöver mer tid för att förstå, tillägna sig nya kunskaper, kommunicera och strukturera vardagen - vilket ställer krav på hur undervisningen och skolgången organiseras (SPSM, 2024a) - är det inte en självklarhet att kostnaden för ordnandet av skolgång för en elev med intellektuell funktionsnedsättning är högre än för andra elever med omfattande stödbehov som inte beror på en intellektuell funktionsnedsättning.

En del representanter för grundskolan framhåller att elever med stora adaptiva svårigheter och svag begåvning har svårt att klara av den nioåriga grundskolan trots att de inte uppfyller kriterierna för intellektuell funktionsnedsättning. En specialklasslärare lyfter utmaningen med elever som har förutsättningar att följa allmänna eller anpassade lärokurser inom ramen för mångprofessionellt stöd, men har ett omfattande behov av stöd vad gäller utvecklandet av vardagliga färdigheter, rutiner och socialt umgänge – områden som kan ingå i träningsundervisningens verksamhetsområden men saknas i den allmänna lärokursen. Representanter för Träningsundervisningen, grundskolan, BUP och skolpsykologer konstaterar att grundskolorna har svårt att stödja dessa elever, men anser samtidigt att det inte betyder att träningsundervisning är det bästa alternativet för eleverna. Det finns representanter inom samtliga hörda verksamheter som nämner behovet av en resursskola, även om de flesta är tveksamma till en ytterligare skolform och segregering. Frågan om etableringen av en resursskola samt andra möjligheter att stärka stödet för elever med i första hand beteendemässiga svårigheter ingår i en skild utredning vid landskapsregeringen (Landskapsregeringen, 2024). En rapport förväntas publiceras under sommaren 2025.

Samtidigt som en tydligare avgränsning av målgruppen efterfrågas, konstaterar flera av de hörda att en sådan inte ändrar utmaningen med att det finns barn som hamnar precis i gränslandet. En allt för strikt gränsdragning kan försvåra individuella bedömningar som utgår från faktiska behov och förutsättningar. BUP nämner till exempel barn för vilka en formell diagnos inte kunnat fastställas då det inte varit möjligt att utesluta andra bakomliggande orsaker till den nedsatta funktionsförmågan. En annan anledning är att det inte går att genomföra en utredning om det förflutit mindre än två år sedan den tidigare genomfördes. Även om det inte varit möjligt att ställa diagnosen intellektuell funktionsnedsättning, kan det ändå bedömas att barnet sannolikt har en intellektuell funktionsnedsättning och barnets funktionsförmåga och stödbehov tala för att barnet saknar förutsättningar för den nioåriga grundskolan. Vidare kan trauma orsaka en nedsatt funktionsförmåga som medför ett stödbehov liknande det hos barn med intellektuell funktionsnedsättning. I sådana fall kan det på sikt finnas utsikter för ett minskat stödbehov, samtidigt som träningsundervisning vid aktuell tidpunkt kan utgöra ett adekvat stöd för att möjliggöra lärande och skolgång.

En del av de hörda understryker att individer med intellektuell funktionsnedsättning överlag har mycket olika förutsättningar och nivåer av funktionsförmåga. Ett barn med en mycket lindrig intellektuell

funktionsnedsättning kan ha en funktionsförmåga som inte nödvändigtvis motiverar en rutinmässig övergång till träningsundervisning vid tidpunkten för inledandet av den elvaåriga läroplikten. Enligt BUP kan en utredning som genomförs i tidig ålder indikera att barnet har förutsättningar för att fullgöra den nioåriga grundskolan, men att barnets utveckling senare kan avta eller stagnera, vilket medför att diagnoskriterier för intellektuell funktionsnedsättning först uppfylls i ett senare skede av skolgången.

Enligt gällande praxis har ett utlåtande från BUP en avgörande inverkan på beslutet. Utbildningscheferna i Mariehamn, SÅUD och NÅUD problematiserar emellertid ett beslutsfattande som sker gentemot vårdnadshavares önskemål, eftersom det försvårar samarbetet - vilket kan medföra negativa påföljder för barnet. BUP, skolpsykologer och representanter för grundskolan framhåller att en rekommendation om träningsundervisning kan väcka starka känslomässiga reaktioner och leda till en sorgprocess, vilket behöver beaktas i beredningsprocessen och det fortsatta samarbetet. De betonar vikten av att ge vårdnadshavare information i syfte att främja deras förståelse för innebörden av och fördelarna med träningsundervisning. De flesta vårdnadshavare med barn i träningsundervisning som besvarat enkäten framhåller att de haft möjlighet att påverka beslutet om träningsundervisning.

Ovan framförda perspektiv angående frågan om träningsundervisningens målgrupp belyser den komplexitet som omger frågan om vem som ska ges tillgång till undervisnings- och stödformen. Även om det bland de hörda efterfrågas en tydligare avgränsning – ofta med diagnos som utgångspunkt – kan det finnas fördelar med en reglering som tillåter individuell bedömning av behovet av träningsundervisning. En avgränsning utifrån medicinsk diagnos strider dessutom emot principer om rätt till stöd enligt behov (se ex. 17 § i del III i LBG; artikel 24 i FN:s Funktionsrättskonvention). Å andra sidan innebär en mindre tydlig avgränsning med större utrymme för beslut utifrån det enskilda barnets behov, att frågan uppstår vem som ska avgöra vad som är bäst för barnet och utifrån vilka kriterier. Att avgränsa målgruppen utifrån enskilda barns behov innebär därmed inte en entydig lösning, eftersom det förutsätter avvägningar som i sig kan vara komplexa och tolkningsberoende vilket i sin tur kan påverka förutsättningar för ett likvärdigt förfarande.

Förslag på åtgärder som kan förutsätta ändring i lag

- Förtydliga målgruppen och kriterier för beredningsprocessen inför beslut om träningsundervisning på ett sätt som möjliggör att beslut fattas utifrån barnets individuella och faktiska behov och förutsättningar.
- Utredda hur ekonomiska resurser i högre grad kan baseras på faktiska stödbehov snarare än formell diagnos, i syfte att säkerställa tillräckliga resurser för adekvat stöd i ett tidigt skede samt minska risken för att ekonomiska förutsättningar påverkar beslut om träningsundervisning.
- Utredda reglering som främjar förutsättningar för att elever med i första hand adaptiva svårigheter kan stödjas i grundskolan i förhållande till exempelvis personalkompetens, anpassningar i miljön, och undervisning i vardagliga färdigheter och rutiner.
- Utredda behovet och konsekvenserna av en försöksperiod i träningsundervisning innan eventuell övergång exempelvis i väntan på en psykologisk utredning för att underlätta val av rätt undervisnings- eller stödform.
- Införa en motsvarande skrivning som i Sverige påför en skyldighet för anställda inom utbildningsväsendet att informera föreståndare eller rektor vid misstanke om att en elev har

förutsättningar att fullgöra grundskolans lärokurser utan träningsundervisning, samt en skyldighet för kommunen att skyndsamt utreda och åtgärda situationen.

- Utreda hur elevens framtidsutsikter kan stärkas efter fullgjord läroplikt genom träningsundervisning, exempelvis genom att möjliggöra kompletterande grundskoleutbildning eller ökad tillgång till fortsatt utbildning.

Förslag på åtgärder som kan förverkligas av verksamheterna inom ramen för gällande reglering

- Främja personalens kompetensutveckling för att i ett tidigt skede identifiera elever som undervisas i en undervisnings- och stödform som inte gynnar dem samt för att säkra rätt stöd och undervisning innan övergång förverkligas.
- Öka flexibiliteten kring övergången till och från träningsundervisning för att säkra rätt stöd och undervisning i ett tidigt skede.
- Säkerställa kontinuerlig uppföljning av elevens svårigheter och framsteg för att säkerställa rätt undervisnings- och stödform.

6.4 Läropliktens och skolgångens längd - implikationer för utredning och beredning inför beslut och barnets rätt till lärande

En gemensam nämnare för elever med intellektuell funktionsnedsättning är att lärandet tar mer tid än för jämnåriga (SPSM, 2024a). Enligt gällande reglering motiveras en tidigare skolstart med att den kan stärka barnets förutsättningar att fullgöra grundskoleutbildningen. Att läroplikten ska ses som en möjlighet samtidigt som den, genom efterleden *-plikt*, medför en skyldighet kan skapa oklarhet. Det finns en diskrepans mellan lagen och läroplanen i de formuleringar som används för att beskriva regleringen kring läroplikten och träningsundervisningen. I lagen används betvingande uttryck som "blir läropliktigt ett år tidigare" och "ska fullgöra sin läroplikt inom träningsundervisning", medan det i läroplanen används mer öppna formuleringar som "kan få möjlighet till 11-årig läroplikt" och "kan inleda sin skolgång ett år tidigare". De mindre betvingande formuleringarna antyder om utrymme för individuell prövning, medan lagskrivningen tydligt påför en skyldighet utifrån barnets funktionsnedsättning.

Den elvaåriga läroplikten på Åland har i praktiken varit synonym med träningsundervisning, vilken enligt gällande bestämmelser riktar sig till elever som inte kan fullgöra grundskolans nioåriga lärokurs. Det innebär att elever som omfattas av en elvaårig läroplikt och därmed träningsundervisning, redan utgångsmässigt bedöms sakna förutsättningar för att tillgodogöra sig grundskolans allmänna lärokurs. Att den elvaåriga läroplikten är tänkt för att barnet ska klara av skolgången kan därmed inte avse att barnet ges möjlighet att fullgöra den allmänna lärokursen. Det förblir därmed otvetydigt vad exakt som ska uppnås med det extra året som den elvaåriga läroplikten medför. Vidare följer även av 2 § 2 mom. i del III en möjlighet att av särskilda skäl inleda skolgången ett år tidigare, eller att skjuta upp inledandet av läroplikten med ett år.

Det extra årets funktion framstår vidare som oklar i förhållande till möjligheten att genomföra det första läropliktsåret antingen i träningsundervisningen eller i förundervisning som ordnas inom daghemsverksamheten. Detta eftersom majoriteten av de åländska barnen i dagsläge deltar i förundervisningen. Det är även otvetydigt vilka grunder valet mellan dessa två alternativ ska bygga på, samt hur undervisningens innehåll under det första året skiljer sig mellan alternativen. Eftersom samtliga barn inte deltar i barnomsorgsverksamheten eller nyttjar barnrådgivningen, finns det risk för att barn inte identifieras och

utreds i tid för att den elvaåriga läroplikten ska kunna förverkligas i praktiken. Det går således inte att säkerställa att alla barn som enligt lag omfattas av elvaårig läroplikt uppfyller den, vilket utifrån ett rättighetsperspektiv innebär att det inte går att garantera likvärdiga förutsättningar för alla barn med intellektuell funktionsnedsättning.

För Träningsundervisningen har innebörden av den elvaåriga läroplikten och dess tillämpning utgjort föremål för diskussion i distriktet. Det har funnits funderingar kring huruvida den elvaåriga läroplikten innebär att skolgången för barn som i ett senare skede övergår till träningsundervisningen ska förlängas i slutändan för att omfatta elva år. På grund av avsaknaden av reglering om ett förvaltningsbeslut för elvaårig läroplikt kan det vara otydligt hur många år av läroplikten en elev har genomfört. I rikets lagstiftning förtydligas dock att läroplikten endast förlängs genom att den inleds ett år tidigare. För barn som utreds i ett senare skede medför den tidigarelagda läroplikten således ingen inverkan på skolgångens längd.

Däremot är en förlängning av skolgången möjlig genom bestämmelsen om rätten till skolgång enligt 2 § 3 mom. i del III i LBG. Hur denna rättighet ska tillämpas i förhållande till elever i träningsundervisning har däremot inte varit självklar, eftersom rätten tillskrivs elever som inte fullgjort grundskolans lärokurs. Då elever i träningsundervisning inte har som målsättning att tillgodose sig den nioåriga lärokursen, förblir tillämpningen av paragrafen något diffus. Det kan innebära att elevens skolgång kan fortgå fram tills rätten till skolgång upphör utifrån uppnådd ålder, vilket inträffar året då eleven fyller 18. Representanter för Träningsundervisningen nämner att det i vissa fall uppstått behov av att förlänga skolgången för elever som kan fortsätta sin utbildning genom yrkesträningsprogrammet, YTP. På så sätt har elevens förutsättningar att tillgodose sig den fortsatta utbildningen främjats.

Verksamheter som medverkar i utrednings- och beredningsprocessen inför beslut om träningsundervisning uppger att tidpunkten för inledandet av elvaårig läroplikt kan medföra en betydande tidspress för arbetsgången. Även en del vårdnadshavare berör tidspressen i sina enkätsvar och uttrycker en upplevelse av att den medfört att utredningen inte varit tillräckligt utförlig. En del av dem efterfrågar en längre process för att möjliggöra en mer utförlig utredning under vilken barnets utveckling kan följas under en längre tid för att säkra att rätt beslut fattas. Detta lyfts även av en specialklasslärare, som emellertid samtidigt understryker att bristande stöd i ett tidigt skede riskerar att undergräva elevens självkänsla, då upprepade upplevelser av misslyckande kan få långvariga negativa konsekvenser för barnets välmående och utveckling. Vissa vårdnadshavare ger även uttryck för att processen varit så pass utdragen att det påverkat barnets rätt till stöd under tiden.

Tidspressen för utrednings- och beredningsprocessen har i flera fall försvårats av att ansökningar om utredning inkommit sent, samt av långa kötider till skolpsykologerna och BUP. Eftersom inskrivningsperioden till Träningsundervisningen i SÅUD avslutas i början av kalenderåret, och övergång enligt gällande praxis bara är möjlig i början av skolarbetsåret, innebär det att utredningen behöver initierats i ett mycket tidigt skede för att barnet ska kunna inleda skolgången i Träningsundervisningen året då barnet fyller sex. Ett försenat beslut kan därmed innebära att barnet behöver vänta upp till ett och ett halvt år från att beslutet fattats innan träningsundervisningen inleds. För att undvika detta har vårdnadshavare i vissa fall skrivit in barnet i Träningsundervisningen innan formellt beslut fattats och på så sätt säkrat barnet en plats till inkommande

läsåår. Exempelvis specialklassläraren efterfrågar intagning två gånger per läsår. Denna utmaning gäller emellertid inte i skärgården där praxis varit att eleverna inlett den elvaåriga läroplikten i barnomsorgen.

Merparten av de hörda, skolpsykologer, BUP, representanter för barnomsorg och grundskolor ser den elvaåriga läroplikten som en rättighet för barnet att erhålla adekvat stöd, en stimulerande och trygg inlärningsmiljö. Därför är de flesta eniga i att ett barn som konstaterats tillhöra målgruppen för träningsundervisning ska övergå till undervisningsformen året då barnet fyller sex. Enstaka representanter och vårdnadshavare ifrågasätter emellertid gällande praxis som inte utgår ifrån barnets individuella behov. Exempelvis representanter för barnomsorgen reflekterar kring att förundervisningsmiljön kan ge barnet tillgång till redan upprättade sociala relationer, förebilder, pedagogiska utmaningar såväl som större fokus på lek, vilket för det enskilda barnet kan vara mer gynnsamt än att börja i Träningsundervisningen ett år tidigare. Motsvarande argument förekom även i riket efter att regeringen föreslagit att den nuvarande möjligheten för ett barn med förlängd läroplikt att genomföra två år av läroplikten inom förundervisningen skulle slopas.

Utöver barnets rätt till stöd utgör de kostnader som ordnande av undervisning för elever med omfattande stödbehov kan medföra för kommunen incitament för att fatta beslut om träningsundervisning i ett tidigt skede. Om barnet inte övergår till träningsundervisning utan istället går kvar i barnomsorgen eller inom mångprofessionellt stöd i grundskolan, mottar kommunen ingen särskild landskapsandel trots att de faktiska kostnaderna för ordnandet av omfattande stödåtgärder i barnomsorgen eller grundskolan kan vara betydande. Lagen utesluter emellertid inte att kommunen får rätt till särskild landskapsandel om träningsundervisning ordnas i exempelvis barnets närskola. Det förefaller utifrån vad som stadgas i lag även möjligt att erhålla en särskild landskapsandel för ordnande av träningsundervisning i den förundervisningen som barnet deltar i med anledning av elvaårig läroplikt. På så vis är det möjligt för kommunen att erhålla ekonomiskt stöd även om barnet inte övergår till Träningsundervisningen höstterminen då barnet fyller sex. Men även detta förutsätter att utrednings- och beredningsprocessen slutförts och ett beslut om träningsundervisning fattats av utbildningschefen, även om landskapsandelar för ordnande av träningsundervisning i viss utsträckning kan beviljas retroaktivt.

Förslag på åtgärder som kan förutsätta ändring i lag

- Utredda huruvida målgruppen för elvaåriga läroplikten och träningsundervisningen ska vara densamma.
- Förtydliga innebörd och innehåll vad gäller det första året av den elvaåriga läroplikten.
- Utredda behovet av en elvaårig läroplikt i förhållande till möjligheten att tillämpa bestämmelserna om rätten att vid behov inleda skolgången tidigare (2 § 2 mom. del III i LBG) och rätten att förlänga skolgången i slutändan (2 § 3 mom. del III i LBG), utifrån varje barns rätt till likvärdig utbildning, möjlighet att uppnå sin fulla potential och främjandet av livslångt lärande, samt beaktandes fortsatta utbildningsmöjligheter.
- Utredda hur ekonomiska resurser kan baseras på faktiska stödåtgärder framom beslut om träningsundervisning, i syfte att säkra tillräckliga resurser till barnomsorg och grundskola för att säkerställa adekvat stöd i ett tidigt skede, samt för att ekonomiska förutsättningar inte ska avgöra vid beslut om träningsundervisning.

Förslag på åtgärder som kan förverkligas av verksamheterna inom ramen för gällande reglering

- Överväga ett flexiblere upplägg kring inskrivning och övergång till Träningsundervisningen som säkerställer att det enskilda barnets situation och behov beaktas.
- Planera kompetenshöjande insatser för att tidigt identifiera stödbehov.
- Säkerställa kompetens och övriga resurser så att ändamålsenligt stöd och undervisning kan erbjudas oavsett om läroplikten inleds i barnomsorgen eller grundskolan.

6.5 Ordnanande av träningsundervisning i förhållande till inkluderingsperspektiv

I likhet med frågan om träningsundervisningens funktion tydliggör även frågan om var träningsundervisning ska ordnas i förhållande till varje barns rätt till inkluderande utbildning, hur djupt etablerad praxisen med träningsundervisning som en skild skolform är i det åländska samhället. Inkluderingsperspektivet lyftes knappt av de hörda och väckte begränsad diskussion när frågan aktualiserades. Flertalet respondenter ansåg att de fördelar som den segregerade verksamheten som Träningsundervisningen i Jomala erbjuder – såsom trygghet, samhörighet och en anpassad undervisningsmiljö – överväger de potentiella nackdelarna ur ett inkluderingsperspektiv. En del uttryckte en oro för att en placering i närskola skulle kunna innebära en risk för social exkludering snarare än att medföra faktisk inkludering. Vårdnadshavare uppgav i flera fall att de var nöjda med det nuvarande upplägget och att deras barn upplever tillhörighet och inkludering i Träningsundervisningens verksamhet. Detta kan förstås i ljuset av forskning enligt vilken upplevelsen av tillhörighet visat sig främja psykiskt välbefinnande samt utgör en viktig faktor för lärande och skolframgång (ex. Allen, Gray & Baumeister, 2022). Tillhörighet, social gemenskap och interaktion betonas även som centrala mål inom rätten till utbildning enligt FN:s barnkonvention.

Samtidigt framhöll en del vårdnadshavare att närskolans begränsade resurser och organisatoriska upplägg var avgörande skäl till att de föredrog Träningsundervisningen framom en integrerad skolgång för sitt barn. Även flera representanter för grundskolan nämnde bristande resurser i grundskolorna. Detta kan ge intryck av att det i vissa fall snare är skillnader i tillgång till resurser som bidrar till att Träningsundervisningen framstår som ett mer fördelaktigt alternativ. Enstaka vårdnadshavare uttryckte att beslutet om träningsundervisning inte baserats på barnets bästa, att deras barn inte upplever samhörighet inom Träningsundervisningen och att barnets sociala nätverk begränsats till följd av övergång till Träningsundervisningen. Någon kommenterade att upplägget med den skilda skolformen bidrar till samhällelig exkludering av individer med intellektuell funktionsnedsättning. En del representanter som är involverade i utrednings- och beredningsprocessen angav erfarenhet av att vårdnadshavares motvilja till övergång till träningsundervisning i viss utsträckning kan ha berott på att beslutet, i enlighet med hur tillämpningen ser ut på fasta Åland, medför att barnet segregeras från sin tidigare undervisningsmiljö och sociala kontext.

Bland vårdnadshavares enkätsvar förekom även kommentarer som gav uttryck för att de föredrog den segregerade skolgången för sitt barn samtidigt som de välkomnade ett utökat samarbetet mellan Träningsundervisningen och andra skolor för att minska de segregeringseffekterna. Till önskemålen hörde viss gemensam undervisning eller annan verksamhet, möjlighet till social interaktion under raster, samt integrerande fritidshemslösningar med mindre barngrupper och högre personaltäthet framom nuvarande lösning som likt Träningsundervisningen innebär en segregering från övrig fritidshemsverksamhet. Flexiblere

lösningar föreslås även av en del representanter för Träningsundervisningen och grundskolan. Bland annat skolpsykologerna föreslår att skolgången skulle kunna ordnas genom en kombination av träningsundervisning och undervisning i specialklass för att barnet ska få tillgång till respektive miljöer och de fördelar som de medför. En del av de hörda understryker att det ideala upplägget kanske inte är det samma för alla barn. En del barn kan ha större förutsättningar att uppleva inkludering i en integrerad verksamhet, medan det för andra barn kan vara att föredra Träningsundervisning enligt gällande upplägg.

Trots att forskning pekar på praktiska utmaningar med inkludering i närskola, har rätt förutsättningar och förändringar i attityd medfört lyckad inkludering av barn med intellektuell och andra funktionsnedsättningar (se ex. Persson, 2012; Skolverket, 2010). Dessa kan exempelvis omfatta tillräckliga resurser, fortbildningsinsatser och stöd till personal, samundervisning, samt insatser som inte bara stöder barnets lärande utan även sociala relationer och gemenskap utanför lektionstid (se ex. Edström & Cervantes, 2025; Gusho & Goci, 2024; FDUV, 2024; Kivirand, Leijen & Lepp, 2022; Kokko, Takala & Pihlaja, 2021). Forskning har visat att det finns flera fördelar med inkluderande utbildning bland annat genom att mångfald i klassrummet skapar pedagogiska möjligheter för såväl elever med intellektuell funktionsnedsättning som övriga elever och har ingen negativ inverkan på elevernas studieframgång (Lagestad, Rotvik Tverbakk, Valle & Badhandovich Hanssen, 2023; Krammer, Seifert & Gasteiger-Klicpera, 2021; Persson, 2012).

Detta lyfts även av bland annat representanter för träningsundervisningen i skärgården som framhåller att inkludering främjar lärande och delaktighet i samhället för elever med intellektuell funktionsnedsättning genom tillgång till förebilder och en mer varierad lärmiljö som speglar samhället. Vidare anges att inkludering medför en värdefull möjlighet för andra elever i skolan och klassen att utveckla förståelse och förhållningssätt gentemot elever med intellektuell funktionsnedsättning. Bland annat en del representanter för grundskolan och skolpsykologer uttrycker ett intresse för att arbeta för inkludering om tillräckliga resurser tillgängliggörs, och flera andra representanter uppger ett ideologiskt intresse för inkludering. Inte minst realiteten kring att elever med intellektuell funktionsnedsättning i skärgårdskommuner i vissa fall fullgör sin grundskoleutbildning i närskolan till följd av att geografiskt avstånd och transportmöjligheter försvårar eller hindrar deltagande i den centraliserade Träningsundervisningen i Jomala, synliggör vikten av att beakta utvecklingsmöjligheter för faktisk inkludering inom hela grundskoleutbildningen.

Förslag på åtgärder som kan förutsätta ändring i lag

- Se över nuvarande reglering i syfte att säkerställa att beslut om placering i närskola eller centraliserad undervisning i Jomala grundas på det enskilda barnets bästa. Exempelvis genom att förtydliga vilka kriterier som ska ligga till grund för bedömningen och vem som har beslutanderätt i fall där olika aktörer, vårdnadshavare och barn har skilda uppfattningar om barnets bästa.
- Öka flexibiliteten i övergången mellan undervisningsformer genom att exempelvis möjliggöra provperioder, för att skapa förutsättningar att utreda och identifiera den lösning som bäst stödjer det enskilda barnets lärande och skolgång.
- Främja inkludering genom att säkerställa tillräckliga resurser i grundskolorna genom att se över nuvarande reglering av landskapsandelssystemet.
- Utreda möjligheterna för samundervisning och andra åtgärder som kan främja förutsättningarna för inkludering av elever med intellektuell funktionsnedsättning i grundskoleutbildningen.

Förslag på åtgärder som kan förverkligas av verksamheterna inom ramen för gällande reglering

- Etablera eller utveckla strukturer för ökad samverkan mellan Träningsundervisningen och andra grundskolor. Exempelvis gemensamma utrymmen, aktiviteter, eller delvis integrerad undervisning.
- Förverkliga kompetenshöjande insatser för personal i träningsundervisning samt inom grundskolan med fokus på att stärka förutsättningar för fysisk, pedagogisk och social inkludering.

6.6 Behov av riktlinjer kring undervisningens innehåll

Den mycket begränsade regleringen kring träningsundervisningens innehåll utgör ett relevant utvecklingsbehov i relation till träningsundervisningens funktion i den åländska grundskoleutbildningen. Behovet framgår även i några enkätsvar i vilka vårdnadshavare ger uttryck för osäkerhet kring träningsundervisningens innehåll i förhållande till barnets lärande och utveckling, samt av den oklarhet som råder kring förekomsten av habiliterande och vårdande inslag, vilket berördes i avsnitt 6.1.

Trots att få av de hörda spontant lyfte avsaknaden av riktlinjer som en utmaning, var det endast ett fåtal representanter för träningsundervisningen och kommunernas utbildningschefer som besvarade frågan om behovet av tydligare anvisningar eller en skild läroplan med tveksamhet. De framhöll att undervisningen oavsett behövde planeras individuellt för varje elev, och en utbildningschef menade att det finns en risk för att fler riktlinjer gör arbetet för omständligt för lärarna.

En del utbildningschefer och representanter för träningsundervisningen uttryckte emellertid att tydligare riktlinjer vore önskvärda och få av de övriga representanterna för träningsundervisning bemötte frågan med invändningar. Flera personer nämnde fördelar som till exempel att en grund att utgå ifrån skulle underlätta för specialklasslärare i planeringen av undervisningen, framtagandet av individuella planer och i bedömningen av elevernas lärande och framsteg. En specialklasslärare inom Träningsundervisningen resonerar, och får medhåll av andra, att det med hänvisning till riktlinjer kring läroämnena och verksamhetsområdena skulle gå att ställa tydligare krav på tillgång till adekvata lärmiljöer som idrottssal såväl som tillgång till ämneslärarkompetens i exempelvis slöjd vilket tidvis utgjort en utmaning i verksamheten.

Vidare framhäver den oklarhet som råder kring vad det första undervisningsåret ska innehålla och medföra för ett barn som antingen kan inleda den elvaåriga läroplikten i förundervisningen i barnomsorgen eller i träningsundervisningen i grundskolan, behovet av förtydligande styrning eller riktlinjer. I sammanhanget kan beaktas att det exempelvis i riket i samband med senaste lagreform föreslagits att verksamhetsområden kunde ingå som en möjlighet redan i förundervisningen. Förtydligande kring undervisningens innehåll kan utifrån vad som framgår av den inledande utredningen förstås främja elevernas lärande och förutsättningarna för likvärdig grundskoleutbildning för elever i träningsundervisning, oavsett om barnet deltar i den samordnade undervisningen eller går i närskolan.

Förslag på åtgärder som kan förutsätta ändring i lag

- Ta fram tydligare styrning eller riktlinjer kring träningsundervisningens innehåll i syfte att främja tillgång till likvärdig grundskoleutbildning.

- Ta fram riktlinjer eller förtydliga undervisningens innehåll under det första läropliktsåret i den elvaåriga läroplikten beaktandes eventuella skillnader utifrån att undervisningen enligt gällande reglering kan fullgöras genom förundervisning i barnomsorgen eller träningsundervisning i en grundskola.
- Förtydliga om och på vilket sätt vård och habilitering ska utgöra inslag i träningsundervisningen och i vilken utsträckning förekomsten ska baseras på samarbete med övriga sektorer.

6.7 Reglering av undervisningsgrupp, personaldimensionering, behörighet och kompetens

De största fördelarna med träningsundervisningen enligt både representanter för verksamheterna och vårdnadshavare utgörs av de resurser som i stor utsträckning kopplas ihop med Träningsundervisningen i Jomala. Som redan berörts i denna rapport baseras inte undervisningsgruppens storlek och personaldimensionering på reglering i lag. Vidare anger lagen otydliga krav på personalens behörighet och kompetens i förhållande till att träningsundervisningens funktion och innehåll utifrån reglering kan tolkas förutsätta särskild kompetens. Tillräcklig kompetens kan även främjas genom att personalen ges tillgång till stöd och handledning. Detta kan vara särskilt betydande när träningsundervisning ordnas i skärgårdsskolor eller i andra verksamheten än den centraliserade träningsundervisningen i Jomala.

Undervisningsgruppens storlek och personaldimensionering

Elevantalet i Träningsundervisningen i Jomala har ökat kraftigt under de senaste åren, vilket bland representanter för Träningsundervisningen skapat en oro för utrymmesbrist, stökigare arbetsmiljö, större undervisningsgrupper och minskad personaltäthet. Även enstaka vårdnadshavare uttrycker oro kring det ökade antalet elever i Träningsundervisning samt undervisningsgruppens storlek. Några representanter för Träningsundervisningen lyfter behovet av att reglera undervisningsgruppens storlek, då denna anses utgöra en avgörande förutsättning för att verksamheten ska stödja elevernas lärande och skolgång.

Personalbehörighet och kompetens

Personalens kompetens nämns av de flesta representanter och vårdnadshavare som en tydlig fördel med att en elev övergår till träningsundervisning. DUV Åland betonar emellertid vikten av att stärka den specialpedagogiska kompetensen och enstaka vårdnadshavare uttrycker att personalens kompetens inom området är låg. Enligt representanter för Träningsundervisningen är det en vanlig missuppfattning att träningsundervisning möjliggör ett mer mångprofessionellt stöd än vad grundskolor kan erbjuda. På Träningsundervisningen finns specialpedagogisk kompetens, inte psykiatrisk eller medicinsk. Att speciallärare eller specialklasslärare ansvarar för undervisningen samt att assistenter ska stödja eleverna framgår något indirekt av lagstiftningen. Representanter för Träningsundervisningen framhåller rekryteringen av behöriga specialklasslärare som utmanande. Vidare uppges kompetensen bland assistenter vara hög, men behörighetskraven uppfattas som låga.

I gällande lagstiftning regleras inte särskilda krav för personal inom träningsundervisning. Detta trots att det exempelvis av läroplanen framgår att undervisning enligt verksamhetsområden ska innehålla inslag av habilitering och vård. I skärgården lyfts tillgång till terapi som en utmaning som försvåras av den logistiska verkligheten. Enligt representanter för Träningsundervisningen beviljas terapier i allt mindre utsträckning, vilket upplevs problematiskt. Flera elever har stora behov av talterapi, ergoterapi, psykiatrisk eller medicinsk

habilitering. På Träningsundervisningen ser man en fördel i att terapeuter skulle finnas tillgängliga i skolan eftersom behovet av terapi är så pass omfattande och inte ingår i den kompetens som specialklasslärare eller assistenter besitter. Här nämns talterapeut som den kanske viktigaste professionen, men även förekomsten av ergoterapeuter och sjukgymnaster skulle främja elevernas utveckling och lärande.

Handledning och stöd till personal

Utbildningschefer och andra representanter för träningsundervisningen i skärgården efterfrågar och understryker vikten av stöd och handledning i ordnandet av träningsundervisning. Detta kunde delvis ordnas genom samarbete med Träningsundervisningen, som uppger sig ha kunskap och erfarenhet av att skapa trygga lärmiljöer och tydliggörande pedagogik. Undervisningsmiljön och behoven av anpassning i ett integrerat klassrum skiljer sig emellertid från det miljö som Träningsundervisningen präglas av. Vidare förutsätts kompetens i arbetet men faktiskt inkludering av elever med intellektuell funktionsnedsättning. Även representanter för barnomsorg och grundskolor på fasta Åland ser att det finns ett behov av stöd och handledning för att stärka kompetensen inom mångprofessionellt stöd och specialklasser för att säkra rätt stöd för barn med betydande stödbehov som inte övergår till träningsundervisning.

Handledning och stöd till personalen skulle exempelvis kunna förverkligas genom en konsultativ och handledande tjänst, där exempelvis speciallärare vid behov kan besöka verksamheterna. Valteris (det nationella centret för lärande och kompetens) avgiftsbelagda tjänster har i viss utsträckning använts av kommuner. I samband med den senaste rikstäckande reformen har dessa tjänster uppmärksammats av flera remissinstanser. Exempelvis efterfrågade FDUV (2024) att tjänsterna ska vara avgiftsfria för att fler kommuner ska kunna ta del av dem, vilket skulle bidra till en mer likvärdig utbildning.

Förslag på åtgärder som kan förutsätta ändring i lag

- Utredda och förtydliga vilka befattningar och vilken kompetens som behövs för ordnande av träningsundervisning, beaktandes att träningsundervisning även kan ordnas integrerat i närskolor.
- Utredda och förtydliga hur vård och habilitering ska utgöra inslag i undervisningen, samt hur tillgång till relevant kompetens i förhållande till det kan stärkas.
- Överväga en reglering som säkerställer kvalitet i undervisningen och tillgång till stöd för lärande och skolgång genom bestämmelser om undervisningsgruppens storlek och personaldimensionering.
- Utredda möjligheten till medfinansiering för upprättande av exempelvis ambulerande konsultationstjänst som erbjuder handledning och stöd till skolor som ordnar integrerad träningsundervisning eller för anlitande av externa aktörer såsom Valteris center för lärande och kompetens.

7 Avslutande diskussion kring möjliga riktningar för utveckling

I den inledande utredningen konstateras att grundskoleutbildningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning på Åland regleras i begränsad omfattning. I avsaknad av tydliga riktlinjer har det utvecklats en etablerad praxis kring träningsundervisningen som tagit formen av en egen skolform. Personal inom grundskolan samt andra aktörer som deltar i beredning inför beslut om träningsundervisning efterfrågar ett tydliggörande av målgruppen, i syfte att uppnå en samsyn kring för vilka elever träningsundervisningen är avsedd. Detta för att dels säkerställa att elever som har förutsättningar att följa grundskolans lärokurser inte

övergår till träningsundervisning, och dels för att de elever som faktiskt gynnas av det stöd och anpassningar som träningsundervisning erbjuder säkras tillgång till den.

Utredningen visar emellertid att ett förtydligande av målgruppen är förenat med utmaningar, samtidigt som detta påverkar hur träningsundervisningens funktion i den åländska grundskoleutbildningen definieras. Frågan hänger även nära samman med behovet av att utveckla regleringen av träningsundervisningens utformning – särskilt avseende utbildningens längd, innehåll och organisatoriska förutsättningar. Dessutom behöver benämningen på undervisnings- och stödformen ändras till en mer ändamålsenlig term.

För samtliga utvecklingsområden föreslås ett antal möjliga åtgärder, varav vissa förutsätter fortsatt utredning och justering av det rättsliga ramverket, medan andra kan genomföras inom ramen för kommunal verksamhetsutveckling. Vilka åtgärder som ska förverkligas och i vilken omfattning bör rimligen bedömas i relation till grundskoleutbildningens målsättning, lagstiftningens övergripande syften och individens grundläggande rättigheter. Enligt dessa ska grundskolan främja utvecklingen av den enskilda elevens fulla potential och livslånga lärande. Utifrån nuvarande reglering är det emellertid oklart vilka aspekter av träningsundervisningen som faktiskt stödjer lärande och utveckling hos elever med intellektuell funktionsnedsättning. Vidare kan den skilda skolformens existens ifrågasättas utifrån varje barns rätt till inkluderande utbildning. Internationella konventioner förbinder det åländska samhället att vidta åtgärder som utvecklar grundskoleutbildningen i linje med principer för inkludering, vilket inte omfattar segregeringar. Möjliga vägar för fortsatt utveckling kan, något förenklat, delas in i tre huvudsakliga alternativ.

Alternativ 1

En möjlig riktning för utvecklingen är att den nuvarande utformningen av träningsundervisningen som i första hand en skild skolform kvarstår, samtidigt som dess benämning ses över samt innehåll och organisatoriska förutsättningar regleras i högre utsträckning. Detta alternativ är i huvudsak förenlig med nuvarande praxis, och kan tolkas ha visst stöd bland såväl skolpersonal som vårdnadshavare, då många uttrycker nöjdhet med den centraliserade verksamheten i Jomala. En stärkt reglering främjar förutsättningar för en likvärdig utbildning, men den segregerade organiseringen av undervisningen står i konflikt med principerna om inkludering. Om träningsundervisningen som en skild skolform ska behållas behöver den kompletteras med strategier som möjliggör delaktighet och gemenskap i andra sammanhang, exempelvis genom ökad samverkan med andra grundskolor. Denna utvecklingsriktning kan ses som ett första steg mot ökad inkludering, som på sikt kan uppmuntra till fortsatt utveckling i linje med internationella konventioner och deklarationer med målet att uppnå en mer inkluderande utbildning.

Alternativ 2

Ett annat alternativ är att stärka regleringen av träningsundervisningen i enlighet med ovanstående förslag, samtidigt som ökad flexibilitet och individanpassning framhävs tydligare i lagstiftningen. Syftet är att beslut om skolform och tidigare lagd läroplikt i högre grad ska utgå från det enskilda barnets bästa. Sådana åtgärder kan innefatta flexibilitet kring tidpunkten för övergång till och från undervisnings- och stödformen, provperioder samt en förstärkt rätt till skolgång i närskolan. Förslaget innebär därmed fler alternativ för elever med intellektuell funktionsnedsättning och stärker möjligheten till skolgång i det sociala sammanhang som barnet är en del av sedan tidigare – samtidigt som den skilda skolformen kvarstår som ett alternativ om denna bedöms mer ändamålsenlig för det enskilda barnet. Denna utvecklingsriktning ligger närmare i linje med de

internationella konventionerna och deklarationerna, men uppfyller inte fullt ut de åtgärder som krävs för att grundskoleutbildningen ska betraktas som inkluderande.

Alternativ 3

En tredje väg framåt utgår från principen om rätten till en inkluderande utbildning. Detta innebär att den skilda skolformen på sikt skulle avvecklas för att undvika segregering i enlighet med hur detta definieras i internationella konventioner och deklarationer. Mot bakgrund av den stora variationen i funktionsförmåga och stödbehov bland personer med intellektuell funktionsnedsättning kan det även ifrågasättas om en diagnosbaserad undervisnings- och stödform uppfyller en funktion i den åländska grundskoleutbildningen. Istället kan det vara mer ändamålsenligt att i en större utsträckning utgå från det enskilda barnets funktionsförmåga och behov när stöd, anpassningar och undervisning planeras. För att förverkliga faktiskt inkludering förutsätter denna utvecklingsriktning att det vidtas åtgärder för att tillräcklig kompetens, stöd till personal och ekonomiska resurser finns att tillgå.

Slutsats

Med hänsyn till utredningens resultat krävs nu en politisk diskussion och ett tydligt ställningstagande kring den framtida utvecklingsriktningen för grundskoleutbildningen. Beroende på vilket alternativ som väljs aktualiseras vissa av de åtgärdsförslag som i denna rapport kopplas till de identifierade utvecklingsområdena, medan andra förlorar relevans. Oavsett om undervisningen framöver organiseras i en skild skolform, integreras i skärgårdsskolor eller i andra verksamheter, är syftet med samtliga ovan nämnda alternativ att säkerställa likvärdiga förutsättningar för lärande samt främja inkludering av alla barn både inom den åländska grundskoleutbildningen och samhället.

Referenser

Allen, KA., Gray, D.L., Baumeister, R.F. *et al.* (2022). The Need to Belong: A Deep Dive into the Origins, Implications, and Future of a Foundational Construct. *Educational Psychology Review* 34, 1133–1156. <https://doi.org/10.1007/s10648-021-09633-6>

Autism Sverige. (2023). *Särskolan byter namn till anpassad skola*. Hämtad från <https://www.autism.se/aktuellt/sarskolan-byter-namn-till-anpassad-skola/#:~:text=Anpassad%20grundskola%20och%20anpassad%20gymnasieskola%20%C3%A4r%20de%20nya,undervisningen%20anpassas%20efter%20elevernas%20olika%20f%C3%B6ruts%C3%A4ttningar%20och%20behov.>

Diskrimineringsombudsmannen (2024). *Förekomst av diskriminering: Årlig rapport från Diskrimineringsombudsmannen*. Rapport 2024:2. Hämtad från <https://www.do.se/download/18.41f45cb619387118a1815b/1734357601335/rapport-forekomst-av-diskriminering-2024.pdf>

Edström, K & Cervantes, S. (2025). 'We've Kind of Become More Professional': Swedish Teaching Teams Enhance Skills with Participation Model for Inclusive Education. *Education Sciences*, 15 (2): 226. DOI:10.3390/educsci15020226

FN. (1989). *Konventionen om barns rättigheter*. Hämtad från <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

FN. (2006). *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Hämtad från <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

FN. (2024). *Sammanfattande kommentarer avseende Sveriges kombinerade andra och tredje periodiska rapport*. Hämtad från <https://regeringen.se/contentassets/c6e42825cbcc4985b771934a7b8248e4/crpd-kommittens-slutsatser-och-rekommendationer-2024-03-22-svensk-oversattning.pdf>

FDUV. (n.d.). *Skola och utbildning*. Hämtad 2024 från <https://www.fduv.fi/sv/information/skola/>

Folkhälsomyndigheten. (n.d.). *Främja fysisk aktivitet för personer med intellektuell funktionsnedsättning*. Hämtad från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/mat-fysisk-aktivitet-overvikt-och-fetma/fysisk-aktivitet-och-stillasittande/framja-fysisk-aktivitet-for-personer-med-intellektuell-funktionsnedsattning/>

Frostlund, J., & Nordgren, P. (2023). Inkludering, en skola för alla och elever med intellektuell funktionsnedsättning i grundskolan: En forskningsöversikt av forskning i Sverige, Norge, Danmark och Finland. *Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik*, 9(1), 3–19. <https://doi.org/10.57126/noad.2023.19540>

Giota, J., Lace, I. & Emanuelsson, I. (2023). School achievement and changes in inclusive vs exclusive support over 50 years in Sweden regarding students with intellectual disabilities and special educational needs, *Scandinavian Journal of Educational Research* 67(6), 997–1011, DOI: 10.1080/00313831.2022.2115129

Gusho, L. & Goci, R. (2024). The Importance of Teachers Training in Relation to the Socialization of Children with Special Education Needs in the Mainstream Classrooms. *Athens Journal of Education* 11(1), 23–36. DOI:10.30958/aje.11-1-2

Kehitysvammaliitto (n.d.). *Lapset ja nuoret* [Barn och unga]. Hämtad 10 oktober 2024 från <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/lapset-ja-nuoret/>

Kivirand, T., Leijen, Ä. & Lepp, L. (2022). Enhancing Schools' Development Activities on Inclusive Education Through In-service Training Course for School Teams: A Case Study. *Frontiers in Psychology* 13. DOI:10.3389/fpsyg.2022.824620

Kokko, M., Takala, M. & Pihlaja, P. (2021). ' Finnish teachers' views on co-teaching ', *British Journal of Special Education* 48(1), 112–1132. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12348>

Krammer, M., Seifert, S. & Gastieiger-Klicpera, B. (2021). The presence of students identified as having special needs as a moderating effect on their classmates' reading comprehension scores in relation to other major class composition effects. *Educational Studies* 49(4). DOI:10.1080/03055698.2021.1875320

Lagestad, P. A., Rotvik Tverbakk, M. L., Valle A. M. & Badhandovich Hanssen, N. (2023). Teachers' Experiences of Inclusion in Classroom Settings. *Education Sciences*, 13 (11), 1136; <https://doi.org/10.3390/educsci13111136>

Landskapsregeringen. (2024). *Projektet Barn och ungas hälsa och välmående*. Hämtat från <https://www.regeringen.ax/halsa-omsorg/barn-unga/projektet-barn-ungas-halsa-valmaende>

Magnússon, G. (2022). From Salamanca to Sweden: inclusive education as policy in transit. Editor(s): Robert J Tierney, Fazal Rizvi, Kadriye Ercikan, *International Encyclopedia of Education* (Fourth Edition), Elsevier, 2023, s. 386-396. Hämtad från <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1594917/FULLTEXT01.pdf>

Mielenterveystalo. (n.d.). *Information om intellektuell funktionsnedsättning*. Hämtad 26 oktober från <https://www.mielenterveystalo.fi/sv/psykisk-halsa-och-funktionsformagan/information-om-intellektuell-funktionsnedsattning>

Nilholm, C. (2020). Research about inclusive education in 2020 – How can we improve our theories in order to change practice? *European Journal of Special Needs Education*, 36(1): s. 1-13. https://www.researchgate.net/publication/340789266_Research_about_inclusive_education_in_2020_-_How_can_we_improve_our_theories_in_order_to_change_practice

Persson, E. (2012). Raising achievement through inclusion. *International Journal of Inclusive Education*, vol. 14, 11. <https://doi.org/10.1080/13603116.2012.745626>

RP. 114/2024 rd. *Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om grundläggande utbildning och till lagar som har samband med den*. Hämtad från https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/HallituksenEsitys/Sidor/RP_114+2024.aspx

Region Stockholm. (n.d.). *Diagnoskriterier för IF*. Hämtad 10 oktober 2024 från <https://habilitering.se>

Riksdagen. (2022). *Elevhälsa och stärkt utbildning för elever med funktionsnedsättning* (Betänkande 2021/22:UbU27). Hämtad från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/betankande/elevhalsa-och-starkt-utbildning-for-elever-med_h901ubu27/html/

Skolverket. (2010) *Undervisningen i svenska i grundsärskolan. Rapport 2010:9*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolverket. (2024). *Mottagande i anpassade grundskolan*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/mottagande-i-anpassade-grundskolan#h-Integreradutbildning>

Skolverket. (2024a). *Elever i anpassade grundskolan läsåret 2023/24*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationsserier/beskrivande-statistik/2024/elever-i-anpassade-grundskolan---lasaret-2023-24>

Skolverket. (2024b). *Timplan för anpassade grundskolan*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/undervisning/anpassade-grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-anpassade-grundskolan/timplan-for-anpassade-grundskolan>

Skolverket. (2024c). *Stärkt undervisning för elever i anpassade skolformer*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/forandringar-inom-skolomradet/sidor-tidigare-forandringar/anpassade->

[skolformer#:~:text=Sedan%20den%2020juli%202023%20g%C3%A4ller%20nya%20best%C3%A4mmelser, utbildning%20har%20ocks%C3%A5%20%C3%A4ndrat%20namn%20till%20anpassade%20skolformer](#)

Skolverket. (2025). *Den ökade andelen elever i anpassad grundskola*. Rapport 2025:10. Hämtad från <https://www.skolverket.se/om-skolverket/nyheter-och-pessmeddelanden/nyheter/nyheter/2025-04-07-fler-elever-gar-i-anpassad-grundskola>

SPSM. (2024). *Välkommen till Studiepaketet dubbla läroplaner*. Hämtad från <https://www.spsm.se/studiepaket-dubbla-laroplaner/valkommen-till-studiepaket-dubbla-laroplaner/>

SPSM. (2024a). *Intellektuell funktionsnedsättning*. Hämtad från <https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/intellektuell-funktionsnedsattning/>

UNESCO. (1994). *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*. Hämtad från <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>

Undervisnings- och kulturministeriet. (2017). *Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisryhmän loppuraportti* [Krävande särskilt stöd inom förskole- och grundutbildningen. Slutrapport från utvecklingsgruppen]. Helsingfors: Utbildning- och kulturministeriet. Hämtad från https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Undervisnings- och kulturministeriet. (2023). *Regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen om grundläggande utbildning*. OKM058:00/2023. Hämtad från <https://okm.fi/sv/projekt?tunnus=OKM058:00/2023>

Undervisnings- och kulturministeriet. (2024). *Stödet för lärande inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen ska stärkas* [Pressmeddelande]. Hämtad från <https://okm.fi/sv/-/stodet-for-larande-inom-forskoleundervisningen-och-den-grundlaggande-utbildningen-ska-starkas#:~:text=M%C3%A5let%20%C3%A4r%20uttryckligen%20att%20st%C3%A4rka%20det%20tidiga%20st%C3%B6det,tidigt%20skede%20som%20m%C3%B6jligt%20och%20med%20l%C3%A5g%20tr%C3%B6skel>

Valteri. (2024). *Stöd för lärande och skolgång*. Hämtad från <https://www.valteri.fi/sv/>

ÅSUB, Ålands statistik- och utredningsbyrå. (2024). *Antal elever med stöd för lärande och skolgång efter Typ av stöd, Stadium, Kön och År*. Hämtad från https://pxweb.asub.ax/PXWeb/pxweb/sv/Statistik/Statistik_UT_Grundskolan/UT004.px/table/tableViewLayout2/

FRÅGOR TILL VÅRDNADSHAVARE MED BARN I TRÄNINGSUUndervisning

Ålands landskapsregering har beslutat att under hösten 2024 genomföra en inledande utredning av träningsundervisningen. Syftet med utredningen är att identifiera utvecklingsbehov och -möjligheter inför kommande lagrevidering. Utredningen är viktig för att främja utvecklingen av en inkluderande och jämlik grundskoleutbildning för barn med funktionsnedsättning. Resultatet av utredningen kommer att utgöra underlag för landskapsregeringens fortsatta utvecklingsarbete.

Genom denna enkät har du som vårdnadshavare till barn i träningsundervisningen möjlighet att framföra dina uppfattningar om skolgången för barn med intellektuell funktionsnedsättning. Dina svar kommer att användas för att identifiera utvecklingsbehov och -möjligheter.

Enkäten besvaras anonymt och består av åtta (8) frågor med tillhörande följdfrågor. Du behöver inte svara på alla frågor. Svaren behandlas konfidentiellt i enlighet med dataskyddsförordningen GDPR (2016/679) och landskapsregeringens policy för hantering av personuppgifter, se <https://www.regeringen.ax/policy-utlamnande-personuppgifter>.

Sista dagen för att lämna in enkäten är måndagen den 18 november 2024.

Dina svar ger värdefull information som hjälper oss att utveckla skolgången för barn med funktionsnedsättning. Tack för att du tar dig tid att dela dina erfarenheter och åsikter!

Vid frågor vänligen vänd dig till:

Sofia Ahvonen
sofia.ahvonen@regeringen.ax
+358 18 25245

1. Hur länge har ditt barn gått i träningsundervisningen?

- ☐ 0–1 år
- ☐ 2–3 år
- ☐ 4–5 år
- ☐ 6+ år

2. Hade du möjlighet att påverka beslutet att ditt barn skulle börja i träningsundervisningen?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Delvis

Hur upplevde du din delaktighet i utrednings- och beslutsprocessen?

På vilket sätt anser du att utrednings- och beslutsprocessen kan förbättras?

3. Har träningsundervisningen motsvarat dina förväntningar?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Delvis

På vilket sätt har träningsundervisningen motsvarat eller inte motsvarat dina förväntningar?

4. Hur väl stöder träningsundervisningen ditt barns lärande och utveckling?

- ☐ Mycket bra
- ☐ Bra
- ☐ Dåligt
- ☐ Mycket dåligt

Vad fungerar bra respektive dåligt?

5. Hur väl tillgodoses ditt barns rätt till inkludering och samhörighet genom träningsundervisning?

- ☐ Mycket bra
- ☐ Bra
- ☐ Dåligt
- ☐ Mycket dåligt

Vad kunde öka upplevelsen av inkludering och samhörighet?

6. Hur väl fungerar samarbetet mellan skolan och andra sektorer (exempelvis hälso- och sjukvård, socialvård m.m.)?

- ☐ Mycket bra
- ☐ Bra
- ☐ Dåligt
- ☐ Mycket dåligt

Finns det behov av att stärka samarbetet? Om ja, på vilket sätt?

7. Är *träningsundervisning* en bra benämning på undervisning för barn med intellektuell funktionsnedsättning?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Delvis
- ☐ Vet ej

Varför är benämningen bra eller inte bra? Vad skulle vara en bättre benämning?

8. Hur anser du att skolgången för barn med intellektuell funktionsnedsättning kan förbättras?

Här kan du lämna övriga kommentarer kring skolgången.
